

Tract. IX. Examen VI.

utitur jure suo; Custodum vero est invigilare, ne a reo decipiatur.

An & quomodo reus possit apud Custodes uti signs, vel verbis sequacioribus, quibus ipsi decipiuntur, patebit infra de mendacio, & restrictionibus mentalibus.

Ratio. Nec Iudeus licet potest praecipere, ut reus morti adjudicatus potionem mortiferam sumat, nec reus potest scienter eam sumere, nisi cogatur ei os aperiat; vel per mortalem, ut si stricto gladio, aut gravissimi tormenti comminatione ei mandetur.

Ratio. Quia nullus homo potest praecipere alteri, ut directe se occidat; bene tamen indirecť, aut per accidentem.

Ratio. Juste ad mortem famis damnatus potest licet cibos oblatos sumere, utrum autem possit oblatos etiam respire, & fame perfice, videtur etiam hoc fieri posse.

Ratio. Sumere potest, quia sumendo utitur jure suo, sicut fugient; Recusare potest, quia vi tare voluntate conservare non tenetur, & potest eam non conseruare pro zelo iustitiae, quod non est se occidere directe.

Ex quo intelligitur mens S. Thomae hic art. 4. ad 2. docentes, quod in eo casu non sumere panem est occidere se. Loquitor enim de occisione sui, indirecta, qua non semper est prohibita, nec etiam in eo casu praecipita.

Vide supra Tract. 6. Exam. 4. num. 66. quas actiones reus possit, vel non possit in scipsum exercere ad mortem subeinandum.

EXAMEN VI.

De Injustitia Testis.

S. Thomas Q. 70. per 4. art. & de Injustitia Advocati, Q. 71. per 4. art.

QUÆRO I. Quid sentis de Teste?

Ratio. Resp. 1. ex art. 1. Si requiritur testimonium aliquius subditus auctoritate superioris secundum ordinem juris; *putat*, in manifestis, & in his, de quibus infamia praecessit, tenetur obedire; *rebus* non.

Ratio. Est etadem, que in Examini preced. n. 50. data est pro Resp. 1. ad Q. 5.

Ratio. Excludunt aliqui casus, in quibus etiam iuridice interrogatus testari non potest.

1. Si sciat ex Confessione, quia tunc non seit ut homo, sed tamquam Dei Minister, & magis est vinculum Sacramenti qualibet hominis praecipto, ait S. D. ad 2.

2. Si homo accepterit sub fidu secreti naturalis, nisi sint talia, que pertinent ad corruptionem multitudinis spirituum, vel corporalem, vel grave dannum aliquis persona, tunc enim propalante tenetur, vel testificando, vel denunciando, ait S. Th. ibid. Quia nullum secretum obligat contra bonos mores, aut contra bonum commune.

3. Si quis crimen intellexerit per injuriam, v. g. apriendendo literas, alium ad revelationem cogendo.

4. Si testificatio tua tibi, aut tuis graviteri damna, nisi crimen sit perniciens Reipublica, & non possit aliter impedita.

5. Si alter probabiliter non peccavit ob ignorantiam aliaviam causam, ut si reus pro fera occidit hominem.

Ratio. 3. In rebus gravioribus requiriatur, & regulariter sufficit duorum, vel trium testimoniorum; S. D. art. 2. ubi id probat ex Deut. 17. *In ore duorum*, vel trium testimoniū peribit qui interficiat. Vel ut infra, stabit omne verbum.

Ratio. Quia ex illis cum accusatore habet sufficiens moralis certitudo.

Dixi: *regulariter*, qui de testamentis alteri statutum est in iure. Sicut etiam ad condemnationem Cardinalis Episcopi requiriatur 72. testes. Cardinalis Presbyteri 62. Cardinalis Diaconi 27. Ad condemnationem aliorum, ut subdiaconorum, & inferiorum, septem.

Item in levioribus sufficit, quandoque unus testis, sicut surripientes ex horis fructus, & cedentes ligna in silvis venditis paupiuntur ex testimonio custodis.

Ratio. 4. Ut duo testes faciant plenam probacionem, requiriut ut sint omni exceptione maiores, seu ut propter defeluum aliquem non possint excludi, seu non possit contra eos excipi. De hoc S. Thom. hic art. 3. in c. sic ait: *Testimonium aliquis repellit, ut quaque propter culpm, sicut infideles, & infames, item illi qui publico crimine rei sunt, qui nec accusare possunt. Quandocum autem absque culpa, & hoc est, vel ex defectu rationis, sicut patet in pueris, amentibus, & mulieribus: Vel ex affectu, sicut patet de inimicis, & personis contrincatis, & domesticis: Vel etiam ex exteriori conditione, sicut sunt pauperes, servi, de quibus probabile est, quod de facili possint induci ad testi monium ferendum contra veritatem.* *Hoc ibi.*

Item debent esse contestes, id est, testari de edem facto, & jurari; & quidem de visu, v. g. si sit de homicidio: *Vel de auditu, si v. g. sit de blasphemia, de quibus plura vide in anterioribus.*

Ratio. 5. Falsum testimonium formale, seu ex intentione datum, est peccatum mortale.

Ratio. Quia est grande mendacium. *Idem* patet ex praecipto Decalogi. Et si juramento firmetur, est simul iuramentum.

Nota ex S. Thom. art. 4. ad 1. dicente: *in teste monio ferendo non debet homo pro certo asserere, quasi sciens id de quo certus non est, sed dicit, si bium debet dubio proferre, & id de quo certus est pro certo asserere. Sic cum debita sollicitudine, recogitans, astimetur se certum esse de eo quod falso est, non peccat mortaliter hoc asserens, quia non dicit falsum testimonium per se, & ex intentione, sed per accidens contra id quod intendit.* *Hoc ibi.*

Si tamen sit causa aliquius danni, pro possibili illud reparare tenetur.

Quare etiam hic potest, an reus ad infirmandum testimonium falsi testis possit ejus occultum crimen prodere. Sed hoc vide supra Tract. 8. Exam. 5. n. 107. R. 5.

QUÆRO II. Innocens morti adjudicatus, si testem, Judicem, vel accusatorem vocet ad tribunal Dei, peccat?

LVI. *Ratio.* Si res secundum se spectetur, non sicut, si praecipit faciat idem, ut sua innocentia patet; aut familia sit immunis ab infamia.

Est tamen hoc genus defensionis periculosum, nec unquam fere practicandum.

Ratio. 1. partis. Reus valde gravatus licet appellat ad superiorem Judicem: *Sed talis respectu omnium est Deus. Ergo, Idem patet exemplum diversorum Sanctorum.*

Ratio. 2. p. Tali fervori facile se admisit aliqua vanæ glorie, vindicta, aut perturbati animi nebula, impediens veritatem, & aut justitiam traditionem.

Ratio. 3. quis iniuste scienter aliquem ita citet?

Dico: Peccat mortaliter. *Ratio:* Quia alterius facias nocet.

QUÆRO III. De Advocato quid resolvit?

LVII. *Ratio.* 1. Advocatus sub peccato mortali tenetur esse prædictus sufficiente scientia. Quia etiam habita si ex eius negligenti clens succumbat, vel vincat quidem, sed ob superfluas ab eo causatas dilaciones patiar aliquam iacturam, peccat mortaliter, & tenetur ad restitutionem.

Ratio. Quia ex illis cum accusatore habet sufficiens moralis certitudo.

Pars patet ex dictis supra Tract. 1. n. 12.

De vitiis Justitia oppositis.

Ratio. 2. p. est, quia verè est causa damni.

Ratio. 3. Si sit Advocatus ex officio, absque mercede, tenetur ob negligentiam ex culpa lata non ex levi (de qua supra Tract. 8. Exam. 6. n. 124. & seqq.) nisi officium illud quassaverit, cum aliis diligenter fuisse adhibendus. Si vero sit mercede conductus, tenetur etiam ex culpa levi.

Ratio. patet loco citato, maximè pro primo casu.

In 2. autem Advocatus non solum cedit in utilitatem litigantis, sed & Advocati.

Ratio. 3. Advocatus (idem est de aliis iustitiæ ministris,) Procuratore, Sollicitatore, Referendario, &c. in causa miserabilium personarum, pauperum, viduarum, pupillorum, necessitate pressorum, &c. teneatur gratis præstare patrocinium, non quidem semper, sed quando in promptu non est modus eius alter subveniendi.

Ratio. patet loco citato, in principio.

Ratio. 4. Advocato defendendo causam justam licet prudenter occultare ea quibus processus eius posset impediri, non autem licet ei aliqua falsitate ut, ait S. Thom. ad 3. exemplificans hoc in milite vel duce exercitus, cui in bello justo licet ex insidiis agere ea, que facere debet, prudenter occultando: non autem falsitatem fraudulenter faciendo: quia etiam hosti fidem servare oportet.

Ratio. 5. Advocatus pro innocentie scienter allegat falsas leges.

Ratio. 6. peccare eum solum venialiter. *Idem* est de reo & teste.

Ratio. 5. Si utraque pars sit æquæ dubia, potest Advocatus pro libitu tueri quam voluerit; ut, & probabilem, si altera sit probabilior, monito tamen prius cliente de dubitate vel minori probabilitate sua cause.

Ratio. hujus patet supra loco citato, ubi plura dicta sunt, nimirum de sententiâ Advocati: quia hic servient.

Ratio. Peccare graviter Advocatus paciscendo de aliqua parte cause, si obtinuerit victoriam?

Affirmo. Hoc enim graviter caveretur. L. Si qui, Cod. de Postulatione.

Ratio. Quodnam est justum pretium, seu stipendum Advocati?

Ratio. Declarat hoc S. D. art. 2. in c. dicens: *Ab officio advocandi quoddam prohiberi propter impossibilitatem, eo quod deficienti sensu vel interiori, sicut in furiosi, & impuberibus, vel exteriori sicut surdi, & mudi: Alios propter indecentiam, & tales dicunt, ut esse Monachos, & Clericos respectu judicis sæcularis: Alios propter defectum personæ vel corporalem, ut latens, ut patet de cæcis, vel spiritualem, ut infideles, & damnati de gravibus criminibus, nec pro se, nec pro suis conjunctis possunt uti officio Advocati, nisi necessitas tamen præfertur huiusmodi indecentia.*

Ratio. QUÆRO IV. Quam causam Advocatus potest tuere?

Ratio. LVIII. Ante Responsionem vide dicta supra Tract. 2. Exam. 3. Q. 13. quam sententiam Advocatus salva conscientia possit queri.

Ratio. 1. cum S. Thom. art. 3. in c. Advocatus scienter causam injustam defendens graviter peccat, & teneat ad restitutionem danni quod altera pars incurrit, à fortiori hoc verum est si serviat utriusque parti, uni vicissim contra alteram, que est iniquitas maxima.

Ratio. S. Thom. est: Illicitum est cooperari ad malum, sive consulendo, sive adjuvando, sive quælitercumque consentiendo.

Ratio. 2. Si ignoranter injustam causam defendit, putans esse justam, excusat secundum modum quo ignoranter excusat potest, ait S. D. ibidem.

Ratio. Quia ignoranter excusat, nam ignoti nulla cupidio. Sed de hoc vide supra Tract. 4. Exam. 1. n. 23. & 24. quæ ignorantia, & quando excusat.

Ratio. Opponit contra 1. R. Medicus non peccat curando infirmitatem desperatam, immo potius laudatur eius peritia: Ergo idem est de Advocato.

Ratio. 3. *Contractus* sive *ad contractum* sive *ad contractum* sive *ad contractum*.

Ratio. 4. *Advocatus* ut sit. *Advocatus* suspiciens in cura infirmitatem desperatam, nulli facit injuriam. *Advocatus* autem suspiciens causam injuriam, in justè ledit eum, contra quem patrocinium praesiat.

Quamvis enim laudabilis videatur quantum ad peritiam artis, tamen peccat quantum ad injustitiam voluntatis, quia abutitur arte ad malum.

Ratio. 5. *Advocatus* si in principio credit causam justam esse, & postea in processu appareat, eam esse injustam, non debet eam prodere, ut scilicet aliam partem juvet, vel secreta sua cause alteri parti reveallet; potest tamen, & debet causam deserere, vel eum cuius causam agit, ad cedendum inducere, si ad compendium sine adversarii damno.

Ratio. 6. *Advocatus* art. 3. ad 2. id est, sine prejudio partis justè litigantis. Patet per se.

Ratio. 7. *Advocato* defendendo causam justam licet prudenter occultare ea quibus processus eius posset impediri, non autem licet ei aliqua falsitate ut, ait S. Thom. ad 3. exemplificans hoc in milite vel duce exercitus, cui in bello justo licet ex insidiis agere ea, que facere debet, prudenter occultando: non autem falsitatem fraudulenter faciendo: quia etiam hosti fidem servare oportet.

Ratio. 8. *Advocatus* pro innocentie scienter allegat falsas leges.

Ratio. 9. *Advocatus* peccare eum solum venialiter. *Idem* est de reo & teste.

Ratio. 10. *Advocatus* pro libitu tueri quam voluerit; ut, & probabilem, si altera sit probabilior, monito tamen prius cliente de dubitate vel minori probabilitate sua cause.

Ratio. 11. *Advocatus* supra loco citato, ubi plura dicta sunt, nimirum de sententiâ Advocati: quia hic servient.

Ratio. Peccare graviter Advocatus paciscendo de aliqua parte cause, si obtinuerit victoriam?

Affirmo. Hoc enim graviter caveretur. L. Si qui, Cod. de Postulatione.

Ratio. Quodnam est justum pretium, seu stipendum Advocati?

Ratio. 12. Est illud quod fert laudabilis, & tolerat locorum consuetudo.

Ratio. 13. Qui licet, an licet Advocato accipere munera? dico munera, de stipendio enim justo laboris sui non est difficultas. Sed proportionabiliter ad hoc respondetur ex dictis de Jure in hoc Tr. Exam. 4. n. 45. & 46.

Juxta ordinem Questionum S. Thom. posset hic agi de injuriis verborum, que fiunt per contumeliam, detractionem, surrationem, derisionem, &c. sed de his sufficienter actum est supra Tract. 8. Exam. 5. n. 99. & seqq.

EXAMEN VII.

De fraude, que fit in Contractu Emptionis, & Venditionis.

De qua S. Thom. sic Q. 77. per 4. art.

Ratio. 1. *Contractus* strictè sumptus essentia definitur, quod sit actio quærumdam personarum inter se utrino obligantur.

Ratio. 2. *Contractus* sive *ad contractum* sive *ad contractum* sive *ad contractum*.

Ratio. 3. *Contractus* strictè sumptus essentia definitur, quod sit actio quærumdam personarum inter se utrino obligantur.

Ratio. 4. *Contractus* strictè sumptus essentia definitur, quod sit actio quærumdam personarum inter se utrino obligantur.

Ratio. 5. *Contractus* strictè sumptus essentia definitur, quod sit actio quærumdam personarum inter se utrino obligantur.

Ratio. 6. *Contractus* strictè sumptus essentia definitur, quod sit actio quærumdam personarum inter se utrino obligantur.

Ratio. 7. *Contractus* strictè sumptus essentia definitur, quod sit actio quærumdam personarum inter se utrino obligantur.

Ratio. 8. *Contractus* strictè sumptus essentia definitur, quod sit actio quærumdam personarum inter se utrino obligantur.

Ratio. 9. *Contractus* strictè sumptus essentia definitur, quod sit actio quærumdam personarum inter se utrino obligantur.

Ratio. 10. *Contractus* strictè sumptus essentia definitur, quod sit actio quærumdam personarum inter se utrino obligantur.

Ratio. 11. *Contractus* strictè sumptus essentia definitur, quod sit actio quærumdam personarum inter se utrino obligantur.

Tract. IV. Examen VII.

1. In Nominatum, & Innominatum. *Nominatus* est, qui in iure speciali nomine gaudet, ut emptio, venditio, locatio, depositum, cambium, commodatum, &c. Et hic vel est circa personas, ut sit in Matrimonio, & sic de eo hic non agimus: Vel circa res, ut sunt mox nominati. *Innominatus* est, qui solum habet generale nomen conventionalis vel pacti, & est quadruplex, namnam: *Do*, ut des; *Facio*, ut facias; *Do*, ut facias; & *facio*, ut des.

2. Dividit contractus in gratuum, & onerosum. *Primum* est, qui obligationem parit solum in uno paciente, ut proximis etiam stipulata, vel nuda acceptata, dandi vel faciendo aliquod in alterius gratiam sine reciproca obligatione. *Onerosus* est, qui patit obligationem in utroque paciente. Et hic est contractus strictus, ut ante dictum est.

Plures sunt divisiones contractus, quae videantur in Authoribus. Vide etiam *Traç. 3. Exam. 1. n. 16.* & 18. & qui contractus sint invalidi ratione metus. Quod autem concernit errorem, qui in contractu potest committi, ut expicitur.

Resp. 3. Error circa substantiam rei ab altero commissus, v. g. vitrum emendo pro gemma, reddit contractum iure naturae irritum. *Sicca*, si solum sit circa qualitatem, ut si emere volens equum Neapolitanum, emat Ungaricum pro suo usu sequitur bonum, quem non emisit si scivisset.

Ratio 1. p. Contractus non subsistit sine consensu: Sed errantis non est consensus, cum non consentiat in hanc rem, sed in aliis. *Ergo*.

Ratio 2. p. Error circa qualitatem non auferit consensum substantiale.

Nota tamen, quod in hoc secundo casu decepto competat actio, ut reducantur contractus ad aequalitatem iusti pretii.

Exceptio etiam est, si qualitas, circa quam error versatur, sit principale motivum contrahendi, ut si dones alicui equum; quia omnino putas esse tuum fratrem, qui si non sit, donatio es nulla.

Si vero des alicui elemosynam, quia tuo iudicio est plus, & sanctus, si dein cognoscas, non esse tamem, subscibit donatio, quia sanctitas est solum finis secundarius donantis.

Resp. 4. Empio est contractus, quo pacisco dare premium, nimis pecunia pro re.

Venditio est contractus, quo pacisco dare rem pro pretio. *Justitia* huius contractus consistit in hoc, ut sit aequalitas pretii ad rem *Pro quo*.

Nota ex S. Thomi, hic art. 2. ad 3. *Valorem rei esse duplicitum; unum naturale, alterum usualem, seu foreseum.* *Primus* consistit in natura, seu essentiali gradu rei, sicut res animata est pretiosior inanimata, homo &c., ut de hoc valore hic non est sermo. *Alter mensuratur ex utilitate, & usu hominum, quo necessarii sunt quod utilior est res, eo est pretiosior.* *Hinc* premium rei nihil est aliud quam valor vel potius mensura valoris rei. *Et premium justum dicitur* quod merito commensuratur.

Resp. 5. Premium usuale rei dividit potest in legitimum, & in vulgare. *Primum* est lege vel publica autoritate taxatum, & hoc consistit in indubibili, nec licet transgrexi, v. g. si pro modico triticu sit taxatus imperiali vel aureus. *Vulgare* est quod communis hominum estimatione introducit, & hoc habet suum latitudinem. *Unde*.

Resp. 6. Premium vulgare aliud est infimum, seu pium, v. g. novemdecim forent; *Aliud* medium, seu moderatum, v. g. viginti; *Aliud* summum, seu rigorosum, v. g. viginti, & unus. Et haec omnia sunt iusta pretia, & intra eorum latitudinem licet emere vel vendere, sive in fine, sive medio, sive summo, ultra summum autem non licet quid accipere.

Sit aliud exemplum: *Justum modi* triticu premium sit aureus, plus, vel minus quadrante, tunc pretium pium est aurum dimidiis, & quadrans; moderatum aureus; rigidum aureus, & quadrans.

Resp. 7. Potest etiam admitti premium arbitria-

rum, & hoc vel arbitrio eorum qui rerum venalium peritiam habent, ut sint res preio per legem, & communem hominum estimationem posito carentes, v. g. rara genma, antiqua pictura, praetari canes, &c. Vel arbitrio prudenti ipsorum vendentium, & ementium, si sint viri timorati, intelligentes, dolo carentes, & vel aliorum estimatio non facie possit haberri, vel certis de causis consultis judicetur non adhibenda.

R. 8. Ex variis causis crescent, & decrescent pretia rerum.

Expositio 1. Ex mercium raritate, vel emptorum copia, seu mercium abundantia vel inopia.

2. Ex laboribus, & expensis factis in comparatione rei.

3. Ratione lucri cessantis, vel damni emergentis, & periculi sortis, prout etiam fieri potest in dilatatione solutionis, de quo postea.

4. Si merces sint subfastata, vel venditor sub hasta plus offerenti.

Facilius hoc verba S. Thom, hic art. 1. in c. dicuntur: *Carius vendere vel vilius emere rem quam valeat, est secundum se injustum, & illicium.*

Alio modo possimus loqui de emptione, & venditione, secundum quod per accidentem cedit in utilitate unius, & detrimentum alterius, *sunt*, cum aliquis multum indegar habere rem aliquam, & aliis laudari si ea careat. Et in tali caso iustum premium erit, ut non solum respiciatur ad rem, que venditur, sed ad dannum quod venditor ex venditione incurrit. Et sic licet poterit aliquid vendi plus, quam valeat secundum se, quamvis non vendatur plus, quam valeat habenti. Si vero aliquis multum iuxter re alterius, quam accepit, ille vero qui vendit non damnificatur carente re illa, non debet caput servendere; quia utilitas (quae alteri accrescit, non est ex venditione, sed ex conditione ementis. Nullus autem debet vendere alteri quod non est suum, licet ei possit vendere dannum quod patitur: ille tamen qui ex re alterius accepit multum iuxtar, potest propriis sponte aliquid venditori supererogare, quod periret ad eius honestatem.

Expositio 2. Colligi potest, quomodo excusentur vel non excusentur pistores, dum vel faciunt pannis taxa minores, vel eos vendunt supra taxam. *Ubi* tamen

Nota, quod non sufficiat, ut casus tangat unum pistorem in particulari, sed ut communiter omnes.

Quæstio II. Quid sentis de casu, in quo quis laedit vel laedit ultra dimidium? Nihil enim communis, quam quod ementes, & vendentes se invicem decipiunt.

XL. Resp. Verbis Angelici Doctoris hic art. 1. 1. dicentes: „Lex humana populo datur, in quo sunt multi a virtute deficients, non autem datur solidum virtutis. Et ideo lex humana non potuit prohibere, quidquid est contra virtutem, sed ei sufficit, ut prohibeat ea, quae destruant hominum convictionem, alia vero habeat quasi licita, non quia ea approber, sed quia ea non puniri. Sic ergo habebat quasi licitum, pnam non inducens, si absque fraude venditor rem supervendat, aut emptor vilius emat, nisi sit nimius excessus, quia tunc etiam lex humana cogit ad restituendum: puta si aliquis sit deceptus ultra dimidium iusti pretii quantitatem. Sed lex divina nihil impunitum relinquit, quod sit virtutis contrarium: inde secundum divinam legem illicium reputatur, si in emptione, & venditione non sit aequalitas iustitiae observata. Et tenetur illi, qui plus habet, recompensare ei qui dimidium est, si sit notable dampnum. Quod ideo dico, quia iustum premium rerum non est punctualiter determinatum, sed magis in quadam estimatione consistit, ita quod modica additione, vel minutiio non videatur tollere aequalitatem justitiae.

Oppo-

De vitiis Justitiae oppositis.

Oppono contra haec dicta: Quod est omnibus commune, videur esse naturale adeoque non esse peccatum: *Sed*, sicut S. Augustinus refert lib. 13. de Trin. c. 3. dictum cupidam. Mimi fuit ab omnibus acceptum: *Vili vultus enre, & cari vendere.* Cui consonat quod dicit Prov. 20. *Malum est, malum est, dicit omnis imperio, & cum recesserit, gloriarunt.* Ergo non est peccatum caris vendere.

Hoc solvit S. Di. art. 1. ad 2. dicens, quod sicut

S. Aug. ibidem dicit, minus ille vel seipsum intuendo, vel alijs experient, vili velle emere, & cari vendere, omnibus id credidi esse commune. Sed quoniam revera vitium est, potest quisque adipisci huiusmodi justitiam, qua huic resistat, & vincat. Et ponit exemplum de quadam, qui modicum premium de quadam libro propter ignorantiam postulanti justum premium dedit. Unde patet quod ilud commane desiderium non est natura, sed viti. Et ideo commune est multis, qui per latam viam vitiorum incedunt.

Ratio: Quia vendens constituit se in tuto cum damno alterius.

Dixi, si certi ornatim. Si enim non dubium,

patet ex ratione ad Casum 2. data quid sentiendum.

5. Mortaliter peccare, & ad restitutionem tenerum

em, qui vim, frumentum, & similia tempore

emit preio, quod sit minus infimo justo, quam valentibus collecta, nisi excusetur ratione periculi cui forte merces subsant.

Ratio: Quia in similibus murum tegitur pallio venditionis, seu committitur usura palliata.

6. *Externa damnatione periculo obnoxios esse, & proprie pauperum sanguisugas vocari eos, qui praesidebant dilatatione solutionem carios justo pretio currente pauperibus vendunt frumenta tempore, quo est defectus, v. g. Pascha, vel Pentecostes: quo Maldrum constat 12. vel 14. imperialibus.*

Ratio: Quia in similibus murum tegitur pallio venditionis, seu committitur usura palliata.

Externa damnatione periculo obnoxios esse, & proprie pauperum sanguisugas vocari eos, qui praesidebant dilatatione solutionem carios justo pretio currente pauperibus vendunt frumenta tempore, quo est defectus, v. g. Pascha, vel Pentecostes: quo Maldrum constat 12. vel 14. imperialibus.

Ratio: Quia in similibus murum tegitur pallio venditionis, seu committitur usura palliata.

Externa damnatione periculo obnoxios esse, & proprie pauperum sanguisugas vocari eos, qui praesidebant dilatatione solutionem carios justo pretio currente pauperibus vendunt frumenta tempore, quo est defectus, v. g. Pascha, vel Pentecostes: quo Maldrum constat 12. vel 14. imperialibus.

Ratio: Quia in similibus murum tegitur pallio venditionis, seu committitur usura palliata.

Externa damnatione periculo obnoxios esse, & proprie pauperum sanguisugas vocari eos, qui praesidebant dilatatione solutionem carios justo pretio currente pauperibus vendunt frumenta tempore, quo est defectus, v. g. Pascha, vel Pentecostes: quo Maldrum constat 12. vel 14. imperialibus.

Ratio: Quia in similibus murum tegitur pallio venditionis, seu committitur usura palliata.

Externa damnatione periculo obnoxios esse, & proprie pauperum sanguisugas vocari eos, qui praesidebant dilatatione solutionem carios justo pretio currente pauperibus vendunt frumenta tempore, quo est defectus, v. g. Pascha, vel Pentecostes: quo Maldrum constat 12. vel 14. imperialibus.

Ratio: Quia in similibus murum tegitur pallio venditionis, seu committitur usura palliata.

Externa damnatione periculo obnoxios esse, & proprie pauperum sanguisugas vocari eos, qui praesidebant dilatatione solutionem carios justo pretio currente pauperibus vendunt frumenta tempore, quo est defectus, v. g. Pascha, vel Pentecostes: quo Maldrum constat 12. vel 14. imperialibus.

Ratio: Quia in similibus murum tegitur pallio venditionis, seu committitur usura palliata.

Externa damnatione periculo obnoxios esse, & proprie pauperum sanguisugas vocari eos, qui praesidebant dilatatione solutionem carios justo pretio currente pauperibus vendunt frumenta tempore, quo est defectus, v. g. Pascha, vel Pentecostes: quo Maldrum constat 12. vel 14. imperialibus.

Ratio: Quia in similibus murum tegitur pallio venditionis, seu committitur usura palliata.

Externa damnatione periculo obnoxios esse, & proprie pauperum sanguisugas vocari eos, qui praesidebant dilatatione solutionem carios justo pretio currente pauperibus vendunt frumenta tempore, quo est defectus, v. g. Pascha, vel Pentecostes: quo Maldrum constat 12. vel 14. imperialibus.

Ratio: Quia in similibus murum tegitur pallio venditionis, seu committitur usura palliata.

Externa damnatione periculo obnoxios esse, & proprie pauperum sanguisugas vocari eos, qui praesidebant dilatatione solutionem carios justo pretio currente pauperibus vendunt frumenta tempore, quo est defectus, v. g. Pascha, vel Pentecostes: quo Maldrum constat 12. vel 14. imperialibus.

Ratio: Quia in similibus murum tegitur pallio venditionis, seu committitur usura palliata.

Externa damnatione periculo obnoxios esse, & proprie pauperum sanguisugas vocari eos, qui praesidebant dilatatione solutionem carios justo pretio currente pauperibus vendunt frumenta tempore, quo est defectus, v. g. Pascha, vel Pentecostes: quo Maldrum constat 12. vel 14. imperialibus.

Ratio: Quia in similibus murum tegitur pallio venditionis, seu committitur usura palliata.

Externa damnatione periculo obnoxios esse, & proprie pauperum sanguisugas vocari eos, qui praesidebant dilatatione solutionem carios justo pretio currente pauperibus vendunt frumenta tempore, quo est defectus, v. g. Pascha, vel Pentecostes: quo Maldrum constat 12. vel 14. imperialibus.

Ratio: Quia in similibus murum tegitur pallio venditionis, seu committitur usura palliata.

Externa damnatione periculo obnoxios esse, & proprie pauperum sanguisugas vocari eos, qui praesidebant dilatatione solutionem carios justo pretio currente pauperibus vendunt frumenta tempore, quo est defectus, v. g. Pascha, vel Pentecostes: quo Maldrum constat 12. vel 14. imperialibus.

Ratio: Quia in similibus murum tegitur pallio venditionis, seu committitur usura palliata.

Externa damnatione periculo obnoxios esse, & proprie pauperum sanguisugas vocari eos, qui praesidebant dilatatione solutionem carios justo pretio currente pauperibus vendunt frumenta tempore, quo est defectus, v. g. Pascha, vel Pentecostes: quo Maldrum constat 12. vel 14. imperialibus.

Ratio: Quia in similibus murum tegitur pallio venditionis, seu committitur usura palliata.

Externa damnatione periculo obnoxios esse, & proprie pauperum sanguisugas vocari eos, qui praesidebant dilatatione solutionem carios justo pretio currente pauperibus vendunt frumenta tempore, quo est defectus, v. g. Pascha, vel Pentecostes: quo Maldrum constat 12. vel 14. imperialibus.

Ratio: Quia in similibus murum tegitur pallio venditionis, seu committitur usura palliata.

Externa damnatione periculo obnoxios esse, & proprie pauperum sanguisugas vocari eos, qui praesidebant dilatatione solutionem carios justo pretio currente pauperibus vendunt frumenta tempore, quo est defectus, v. g. Pascha, vel Pentecostes: quo Maldrum constat 12. vel 14. imperialibus.

Ratio: Quia in similibus murum tegitur pallio venditionis, seu committitur usura palliata.

Externa damnatione periculo obnoxios esse, & proprie pauperum sanguisugas vocari eos, qui praesidebant dilatatione solutionem carios justo pretio currente pauperibus vendunt frumenta tempore, quo est defectus, v. g. Pascha, vel Pentecostes: quo Maldrum constat 12. vel 14. imperialibus.

Ratio: Quia in similibus murum tegitur pallio venditionis, seu committitur usura palliata.

est, patitur defectum, quantum ad speciem. Alius autem defectus est secundum quantitatem, que per mensuram cognoscitur. Et ideo si quis scienter matur deficienti mensuram in vendendo, fraudem committit, & est illicita venditio. Unde dicitur Deuteronomi 25. "Non habebis in sacculo diversa pondera, matus & minus, nec erit in domo tua modius major & minor. Et portes subditur: Abominatur enim dominus eum qui facit haec, & aversetur inimicis iustitiae. Tertius defectus est ex parte qualitatis, putat aliquod animal infirmum vendat quasi sanum. Quod si quis scienter fecerit, fraudem committit in venditione; unde est illicita venditio. Et in omnibus tabulis non solum aliquis peccat, iustus venditionem faciendo, sed etiam ad restitutionem tenetur. Si vero eo ignoranter aliquis pradicitorum defectum in re vendita fuerit, venditor quidem non peccat, quia facit iustum materialiter, neque ejus operatio est iusta, ut ex supra dictis patet; teneatur tamen, cum ad eum notitiae pervenerint, damnum recompensare empori.

Et quod dictum est de venditore, etiam intelligentem est ex parte emporis. Contingit enim quodque, venditione credere rem suam esse minus pretiosum quantum ad speciem, sicut si aliquis vendat aurum loco aurichalcum, empor, si id cognoscat, iniuste emit, & ad restitutionem tenetur; & eadem est ratio de defectu qualitatis, & quantitatis.

De usu alchymico est dubitandum, quia servit ad usum humanos, ut aurum naturale, v. g. ad fabrica vasa, &c. Sed

Resp. 2. ex S. D. ad 1. dicente: Aurum & argentum non solum cara sunt propter utilitatem vasorum, que ex eis fabricantur, aut aliorum hujusmodi, sed etiam propter dignitatem, & puritatem substantiae ipsorum. Et ideo si aurum vel argentum alchymicus factum veram speciem non habeat, aurum & argenti veri, est fraudulenta, & iusta venditio; presertim cum sint aliqua utilitates auri & argenti veri, secundum naturales operationes ipsorum, que non convenient auro per alchymiam sophistis. Sicut quod habet proprietatem laetificandi, & contra quasdam infirmitates medicinaliter juvat. Frequentis etiam potest poni in operatione, & diutius in sua puritate permanet aurum verum quam aurum sophisticatum. Si autem per alchymiam fieret aurum verum, non esset illicitum, ipsum pro vero vendere, quia nihil prohibet artem ut aliquibus naturalibus causis ad producendum naturales, & veros effectus, scilicet S. August. dicit in 3. de Trin. de his quo arta damnum fiunt.

Nota ex solutione ad 2. ubi Angel. Doctor ait: Mensuras rerum venalium necessarie esse in diversis locis esse diversas, propter diversitatem copie, & inopie rerum: quia, ubi res magis abundant, consueverunt esse majores mensurae. In unoquoque tamen loco ad Rectores Civitatis pertinet determinare, quae sint justae mensurae rerum venalium, pensatis conditionibus locorum, & rerum. Et ideo has mensuras publica anuctoritate vel consuetudine institutas pretere non licet.

CASUS PRIMUS.

Mathias artifex in omnibus rebus sui officii conficiens, & vendendis fraudem, & mendacium solet immiscere, nec ob familiam alendam, & rerum omnium penuria posset exercere recte, juste, & sine peccato aliquo suum officium, idque ipsum Confessor in confessione referat.

Quæratur an Mathias sit injungendum, ut dictum officium relinquat, & si nolit, quid faciendum sit a Confessario.

Resp. Non esse absolute injungendum Mathiae, ut dictum officium mercature, quod ex se, & sui naturae est dictum, deserat, sed solum ut illo male non natiatur, & firmiter proponat, numquam amplius

quem oiam deceptum, & redditum esse quidquid illicite acquisivit.

Probatur prima: Quia si Mathias dictum officium reliquerit, periculum non parvum imminet incidendi in alium statum, in quo plus multo peccet.

Secondo: Quia etia nullus absolvit possit, nisi statuat saitem virtualiter numquam se in postum peccatum mortaliter, & consequenter vele evitare occasionem que ex se sit mortifera, aut periculi ejusmodi, ut credas probabiliter numquam vel raro sine peccato mortali se usurum illa, juxta illud Eccl. 3. Quia autem periculum peribit in illo. Nihilominus tamen nullus tenetur de necessitate effugere occasionem generationem, quam prebet officium, ars, aut exercitium, quo possumus uti licet, etia credamus nos aliquando, in eo peccatum mortaliter, quia sic descendenda essent a Christianis omnia officia, & omnes artes, in quibus aliquando peccarunt, nullumque est officium, in quo quia, in illo versatur aliquando circa nullum non peccet, cap. de Occidentis, q. 4. s.

Tertius: Quia etia difficulter sit militi exercere armam militarem absque peccato, ut ait S. Leo Papa in cap. Qualitas, & cap. Contrarium, de Punit. dist. 5. non tam tenetur militiam relinquere. Nam D. Joannes Baptista Luca 3. Milibus ab eo querentibus, quid factio opt eset, ut salvi fierent, non praecepit dexter militiam. Et Ecclesie quamvis enumeret militis, & negotiorum officia inter admodum periculosa, cap. Noli, cap. Militare 23, quatt. 1. cap. Quoniam 8. dist. & ideo concludat esse relinquenda, cap. Considerat. §. In his omnibus, de Punit. dist. 5. non tamen id praecipit, ut iidem patet.

Quarto: Quia Papa Lucius III. in cap. Consultatio, & Prig. & malefic. determinat, posse duos matrimonio conjunctos vivere conjunctum, ut frater & soror, licet ob eosdem impotentiam non esset validum matrimonium eorum, & tamen constat hanc cohabitatione posse illis esse occasionem peccandi saepissime. Quia etsi ad copulam non sunt apti, sunt tamen ad se pollundum, & sordide defecationi indulgendum: & de is loqui ibi summum Pontificem constabat intentum.

Quinto: Quia multi sancti Confessari absolvunt quamplures adolescentes, qui versantur inter maiores etiam emendo, vendendo, familiariter tractando, cum quibus se pessime peccant, voluntate, verbis, aut tacitibus impudicis, ac etiam copula, licet non stantibet abstineat se perpetuo ab occasione peccandi, quam illa familiaritas illis praebet, maxime si subest aliqua causa notabilis non abstinenti ab ea. Nam cum occasio, qua ex hoc praebetur ad peccandum, neque sit ex se peccatum mortaliter, neque si talis natura, ut semper ferre faciat peccare mortaliter eos, qui ea usuntur, non videtur habere rationem occasionis propinquae, & que sit de necessitate fugienda.

Quisquam Mathias exercendo illud officium saepissime delinquit: si tamen vicibus prateritis copit se emendare, & multoties cum posset fraudem vendendo committere, ab eo scelere abstinet; potenterque prateritorum, cum proposito in futurum non peccandi, justusque habet causas non desiderari tales officium, non est ad id cogendus, cum non expediat nimis esse rigorosum adversus penitentem, vehementerque noceat emungere adeo, ut eliciamus sanguinem, ut dicitur Prov. 3. Sc. Denique 4. dist.

Quocirca Confessari minus erit consolare, & viribus omnibus entit, ut Mathias officium illud anima sua periculosum deserat, & alio occupetur, quo sibi fraudum, & mendaciorum, non sit tanta materia, sed si justam illi adducat causam non desiderandi impellatur ad minus, ut vere doleat de prateritis fraudibus, & peccatis; proponatfirmiter cum Dei auditorio eidem se deuenio non implicare. Nec cogendus est, ut id voto, aut jurejurando polliceat, ne forte si recidat, in dno labatur peccata, alterum fraudulentie in vendendis mercibus, alterum perjurii, & fractionis promissi, & sic onus oneri, & laqueus la-

queo

quo adjungatur. Quod si firmum, & stabile propositionum non habeat abalienandi se a fraudibus, & mendacis in vendendo, non erit absolvendus, cum sit impenitus.

LXII. R. 3. Viuum, seu defectum occultum tenetus venditor empori detegere, secus, est illicita, & dolosa venditio, & tenetur ad damni compensationem. S. D. art. 3. in corp.

Ratio: Quia ex se gravi proximum decipit.

Reso. 4. Si vitium sit manifestum, & facile possit comprehendendi, puta, cum equus est monocolus, vel cum usus rei, eti non competit venditori, potest tamen esse conveniens aliis, & si ipse propter hoc vitium subirat quantum oporet de pretio, non tenetur venditor manifestare. Ita S. D. ibid. in corp.

Ratio: Tum quia, si vitium sit manifestum, & facultas petendi, ut talis venditio rescindatur, aut reducatur ad aequalitatem acceptum restituere, & aequalitatem defecus.

Probatur. Quia licet durante ignorantia, & bona fide, excusetur venditor a culpa negari tamen nequit, quod empor re ob talen defectum nociva, seu iniutili, illo pretio empta fuit decepsus, & damnum passus, & ideo quamvis venditio sit bona fide facta, non sit ipso facto nulla, actio tamen, & facultas petendi, ut talis venditio rescindatur, aut reducatur ad aequalitatem acceptum, competitor empori defecato: juxta illud vulgate axioma: *In venditione bona fide facta actionem competitem empori, optionem vero venditoris*, id est, posse emporiem justè postulare, ut dammum sihi illatum reficiatur, in electione tamen venditoris consistere, emporiem à tali damno liberare, uno duorum modorum, vel rescissa omnino venditione, vel redacta ad aequalitatem justi prelio per ratione illius vitii vel defectus.

Confirmatur. Quia de ratione contractus est, quod tends humanus, quod sit voluntarius ex parte utriusque contrahentis: Jam autem ista emporio rei nociva, seu iniutili non fuit ex parte emporis voluntarius: quis enim credens est, res sibi iniutilis, aut nocivas velle emere, nisi sit amens, vel stolidus, & ideo quamvis non habetur talis contractus ipso jure nullus, quia non fuit cum dolo culpabilis venditoris, dante causam contractus, debet tamen vel annulari vel rescindi, vel ad aequaliter premium revocari per venditorem, ubi primum sibi de defecu constiterit, ut illatum empori nocumentum resarciat, & ab utraque parte reddatur voluntarius.

Accedit. Quod res venales in ordine ad contractum, emptions, & venditionis, non considerantur neque estimantur, secundum suam substanciali, seu alias qualitates absolute sumptas, sed solum quatenus sunt utiles, & deservint usibus humanis; & ideo res empta non sit utiles, & proficia empori, nequaquam non constitit illam emere; ac proinde talis emptione, quamvis non constitut de intentione emporis, & risu nobiliori suisset adiunxit vinum longe viuis. Vel si quis vinum viile arte, & sua industria perdixisset ad generositatem vini hispanici, & hujus prelio venderet. Vel si mustus ex pyris expressum pro vero viro veniat, ut certè opposita sententia multis fraudibus pan- dit viam.

6. Qui triticum ponit loco humido, ut sic turgescens pices implet modios, peccat, & tenetur resarcire damnum.

7. Qui triticum jam purgatum iterum miscet paleis, illudque vendit eo prelio justo; quo triticum ex area collectum cum missione palearum, non peccat. Purgatum manens tale carnis vendere potest, attamen intra limites justi pretii.

8. Si occulit res, tuum debitorem non esse solvendo, injuste agis, si alio de sciscentibus debito illud vendas ordinario prelio, quia non revelas viuum intrinsicum crediti. Idem est, si alii suades, ut ei mauent pecunias; ut inde solvaris; Quia est dolus.

CASUS SECUNDUS.

Josephus equum bona fide venditum, novit post venditionem pereat, ex illo occulto morbo, quem Joseph omnino, & inculpabiliter ignorabat, tenetur a venditor prelio acceptum restituere?

Resp. Affirmative. Ratio est. Quia, ut supra dictum, res defectuosa venditor statim ac defectus ille, qui tempore emptionis erat occulus, innotescit, tenetur in conscientia venditor, vel ad rescindendum contractum, vel ad reficiendum inqualitatem venditorem: sed per subsequuntam tam brevi spatio mortem causata, non ex alio, quam ex latente morbo, quo-

Nunc mortuo equo, & appulsi in portum navibus frumento onus, conqueruntur de illius dolo qui ac frumenti emptores.

Quæratur an utriusque tenetur restituere?

Resp. Quod vendito equo, etiam bona fide, quocumque tempore postea venditori constiterit, illum tempore venditionis habuisse defectum occultum, ob quem nocivus, seu iniutilis fuit empori, tenetur venditor in conscientia non solum manifestare praefatum defectum, sed etiam ad libitum empori, aut pretium acceptum restituere, ad aequalitatem defecus.

Probatur.

Quia licet durante ignorantia, & bona fide, excusetur venditor a culpa negari tamen nequit, quod empor re ob talen defectum nociva, seu iniutili, illo pretio empta fuit decepsus, & damnum passus, & ideo quamvis venditio sit bona fide facta, non sit ipso facto nulla, actio tamen, & facultas petendi, ut talis venditio rescindatur, aut reducatur ad aequalitatem acceptum restituere, & aequalitatem defecus.

Confirmatur.

Quia de ratione contractus est, quod tends humanus, quod sit voluntarius ex parte utriusque contrahentis: Jam autem ista emporio rei nociva, seu iniutili non fuit ex parte emporis voluntarius: quis enim credens est, res sibi iniutilis, aut nocivas velle emere, nisi sit amens, vel stolidus, & ideo quamvis non habetur talis contractus ipso jure nullus, quia non fuit cum dolo culpabilis venditoris, dante causam contractus, debet tamen vel annulari vel rescindi, vel ad aequaliter premium revocari per venditorem, ubi primum sibi de defecu constiterit, ut illatum empori nocumentum resarciat, & ab utraque parte reddatur voluntarius.

Accedit. Quod res venales in ordine ad contractum, emptions, & venditionis, non considerantur neque estimantur, secundum suam substanciali, seu alias qualitates absolute sumptas, sed solum quatenus sunt utiles, & deservint usibus humanis; & ideo res empta non sit utiles, & proficia empori, nequaquam non constitit illam emere; ac proinde talis emptione, quamvis non constitut de intentione emporis, & risu nobiliori suisset adiunxit vinum longe viuis.

Vel si quis vinum viile arte, & sua industria perdixisset ad generositatem vini hispanici, & hujus prelio venderet. Vel si mustus ex pyris expressum pro vero viro veniat, ut certè opposita sententia multis fraudibus pavidus est.

Qui triticum ponit loco humido, ut sic turgescens pices implet modios, peccat, & tenetur resarcire damnum.

Qui triticum jam purgatum iterum miscet paleis, illudque vendit eo prelio justo; quo triticum ex area collectum cum missione palearum, non peccat. Purgatum manens tale carnis vendere potest, attamen intra limites justi pretii.

Si occulit res, tuum debitorem non esse solvendo, injuste agis, si alio de sciscentibus debito illud vendas ordinario prelio, quia non revelas viuum intrinsicum crediti. Idem est, si alii suades, ut ei mauent pecunias; ut inde solvaris; Quia est dolus.

Et si petas; an si equus ita defectuus statim post venditionem pereat, ex illo occulto morbo, quem Joseph omnino, & inculpabiliter ignorabat, tenetur a venditor prelio acceptum restituere?

laborabat equus, antequam venderetur innotescit defectus ille occultus nocivus ex toto emptori: ergo documentum istud nequum jam alio modo reparari, quam restituio integro pretio; cum equus tali lethali mortuo affectus nullius prorsus sit valoris, in ordine ad usum, propter quem fuerat venditus.

Nec obstat, si quis dicat: hanc venditionem fuisse factam sine dolo, ac proinde exitisse validam, & per eam translatum verè fuisse dominum equi in emptore adeò quod emptor ille diebus, quibus vixit equus, habebat acquisitum dominium in eo, & vere erat suus, & id est perit, emptori debet perire, & non venditor: quia res quando perit, domino suo perire debet: ergo iustum videtur artare venditionem in conscientia ad restituendum integrum premium.

Resp. Quod res iste, modo tali defectuosa, transiunt in dominium emptorum, non simpliciter & absolutè, sed sub hac conditione, & legi, ut subtala bona fide, qui fuerint venditae, quanprimum innotuerint latentes eorum defectus, teneatur venditor, aut rescindere contractum, aut inqualitatatem compensare: & id est quia equis illi deprehenditur peritum iudicio mori ex defectu, & morbo occulto, quo erat affectus tempore venditionis, id est non perit emptori, cuius animus non fuit rem si prorsus iniuriam emere.

Non etiam obstat, si dicatur: quod emens inadvertenter rem habentem manifestum & patentem defectum, ad quem si advertisset, nequaquam illam emiserit, ac proinde absolute loquendo involuntaria est empirio, & tamen non tenetur in conscientia venditor, postea ad resarcendum contractum, vel restituendum aliquid ex pretio; supposito quod vendidit justo: ergo etiam in casu praesenti, quanvis ex parte emptoris fuerit emptio equi habentis occultum defectum involuntaria, non erit obligatus venditor ad rescissionem contractus; aut ad recompensationem damni cum bona fide venditor.

Res. Dispare esse rationem inter ementem rem manifestè defectuosa, & ementem rem, cuius defectus est illi, & vendenti latens: nam in primo causa deceptio oritur ex sola negligencia, & imprudenteria emptoris, & id est omne damnum sibi imputatur, atque ab eo implicito, seu in causa volutum, sed quando defectus est occultus, tunc damnum ex tali re empta secutum, nec in se, nec in sua causa est volutum, ac proinde emptio fuit prorsus involuntaria.

Quod si adhuc inter: transacto tempore à lege prescripto, intra quod emptor possit deceptionem allegare, nullum ulterius habere jus contra venditorem, ac proinde finito illo termine, jam non esse obligatum emptorem ad manifestandum defectum, qui tunc, & non antea innotuit, cum frustratoria videatur talis manifestatio, pro qua leges interdicunt emptori posse jam agere.

Res. Leges ad obviandas lites, & reipublice perturbationem, terminum praefixa, in quo emptor agere possit contra venditorem de dolo, fraude, & deceptio vera, seu presumpta, attamen in foro conscientiae, in quo sola facta veritas attenditur, quocumque tempore consideretur emptorem fuisse notabiliter deceptum, & grave documentum illi illatum, teneatur venditor, quanprimum hoc noverit, compensare damnum, vel per irritationem contractus, vel per restitutionem pretii equivalentis.

Secunda dubitatio patet. An venditor sciens brevi tempore magnam fragmentum copiam adventuram, ex quo fiet, ut triticum, quod domi habet, minori venderetur pretio, teneatur id emptoribus praecipue interrogatis, manifestare, minimeque præsumere, vel possit suum triticum vendere pro pretio integro tunc in foro currente, peccat mortaliter?

Affirmavit tenet aliquis ob has rationes, Quia scit penuria mercium non solum præsens, sed de proximo sperata, auget pretium, ita abundantiæ etiam diminuit: quod enim parum distat, nihil dis-

Accedit. Quod si licitum est emere frumentum in loco, ubi est illius multa copia, pretio currente quinquaginta, ut ilud vendam in alio loco, ubi maximum eius est penuria, pretio ut centum, si talia praetia communi usus fori sint recepta, ut Doctores omnes asserunt, cur non licet etiam vendere, in tempore hoc frumentum pretio ut centum, sicut vendunt nunc solet, etiam si alio tempore, & proximo ob venturam copiam vendendum sit pretio ut quinquaginta; eadem enim ratio, quæ est loci ad locum, est etiam temporis ad tempus, quoad justam venditionem. Hæc est sententia D. Thom. 2. 2. q. 77. art. 3. & Cujus ibid.

Advertendum tamen, quod venditor negans frumenti copiam adventuram, & sic mentiens, quanvis non peccat contra iustitiam, quia solum inducit per illud mendacium emptorem ad justam empionem, quod est mentiri tantum officiose, & quia ordinatur per se ad evitandum damnum, quod venditor subire non obligatur, & per accidens evenit, quod emptor ex illo damnificatur: dari tamen potest aliquando causas, in quo venditor mortiferè peccat contra charitatem, non manifestando abundantiam, idque ex communib[us] charitatis regula, quibus bono proximi consulere tenetur, quando sine magno derimento proprio fieri potest, indicendum est. Unde si Petrus sciret ingentem copiam frumenti, absque dubio venit, & Andream emere ab ipso magnam frumenti quantitatem pro pretio currente, ob quod crastina die, adveniente abundantia, in paupertatem sumam esse venturam, teneretur tunc Petrus ex charitatis praecepto manifestare huic in crastinum adventuram abundantiam, maximè si Petrus suum triticum venire posset pluribus civibus divisim, neque esset lapsus in similem paupertatem, non vendendo illud.

Advertendum etiam, quod si aliis tertius assistens qui non esset venditor, ita mentitur, cum ex tali mendacio nec bonum sibi comparet, nec malum suum evitet, peccaret contra iustitiam, & ad restituendum teneretur, quia tale mendacium non est officiosum, sed perniciosum.

Nec ostant, quae pro contraria parte adducebantur. Ad primum dicunt illud habere veritatem de penuria, & abundantia communiter cognita, praesente, seu proxime futura, non autem de ea, quæ à particulari tantum scitur, ut est in casu presenti.

Ad secundum dicunt maximum esse discrimen inter valorem rei defectuosa, qui sumitur ab intrinseca conditione ipsius rei, & valorem ex abundantia, seu penuria de proximo futura, qui sumitur ab extrinseca conditione mercis. Primum enim per se variat rei pretium, sicut intrinsecè variat, rei substantiam, qualitatem, aut quantitatem: Secundum non varia illud nisi per accidens, nam enim rei pretium pender à particulari unus, vel alterius notitia, sed à communis cognitione, & estimatione rei.

Ad tertium Resp. ea omnia, quæ ibi adducuntur, non esse absurdia, sed verissima: nec Reipublicæ documentum aliquod infert, qui pro pretio in communis foro concurrente merces vendit, cum illud semper habendum sit justum pretium, quounque per legem, aut communem hominum estimationem, & scientiam aliquid determininetur.

Unde colligo, quod etiam merces acta essent in civitate, sed secreta, itaut ego solus, vel pauci alii scirent, possem nihilominus vendere meas pretio currente: & si solus scirem esse jam factum Regis decreum de minuendo, seu annulando valore aliquius monete, possem antequam publicetur, monetam, quam habeo, mutuare, seu cambiare aut alio licto contractu dispondere, quia revera in presenti id valeret, & privata scientia non mutat pretium rei quæ venditur.

Quod si quis urgat, neminem posse librum, quem scit propediem ad inquisitoribus prohibendum, vendere pretio tunc currente, peccareque contra iustitiam si tradatur.

QUÆRÔ VI. Negotiatio, seu mercatura, ac monopolia sunt licita etiam Clericis?

tiam, & teneri ad restitutionem: ergo videtur similiter dicendum de valore moneta.

Resp. Dispare esse rationem inter librum, & alias res prohibitas, nam liber prohibetur ob aliquam doctrinam falsam, seu periculosam vel nocivam, quæ in eo continetur, qui defectus, & documentum est libro intrinsecus, ita ut quamvis prohibito sit futura, vitium sicut, & defectus, ob quem veterat, est illi intrinsecè præsens: futura autem moneta, seu aliquid mercede prohibito venditori nota, non ponit intrinsecum defectum: in re venali, que vendit tunc pretio currente, & traditur perfecta, & utilis illo tempore; & ideo libri prohibendi vendito est contra iustitiam, sed non aliarum rerum.

QUÆRÔ V. Is, cui commisum est, ut hoc vel illud vendat determinate pretio, v. g. infimo vel moderato, vendit autem summam seu rigoroso, & potestne excessum sibi retinere?

LXV. *Resp.* I. Si dominus, qui commisit, consentiat ut retinet, potest.

Ratio pater ex se.

Exceptio est, si excessus esset notabilis & dominus non intellexisset pretium rei.

Resp. 2. Si vendens sit famulus commitensis, vel mercedem habeat pro labore, tenetur domino tradere excessum cum pretio taxato.

Ratio: Nam is taxando pretium, voluit quidem, ne infra descendatur, non tamen prohibuit, ne supra ascendatur. Item mercede conducto, & summa datus res vendenda in utilitatem domini meliori modo quo potest, justa tamen.

Resp. 3. Si Commissarius non sit famulus, nec mercede conductus, potest excessum illum retinere, modo sit intra spem justi pretii.

Ratio: ut pecunia astimabilis.

Sum etiam, quia committens laborem non solvens & sciens quod gratis facere non teneat, censetur in hoc consentire.

Resp. 4. Quando Sartores pro iis, quibus vestes conficit, emunt materialia, quam mercatores dicunt siis minoris vendere, quam alii; vel quia sunt eorum Parochiani, (ut solet dici) frequenter ab eis ementes, vel quia haec ratione volunt eos ad officia suis allire, communiter non possunt partem pretii sibi remissam retinere.

Ratio: Quia Mercatores communiter non serio, sed vel jocose, vel falso dicunt se minoris vendere, vel partem remittere, ut eos ad se alicant, & oppositione sententia est periculis plena, & palliat Sartorum furia.

Resp. 5. Si certò constaret, illos Mercatores verum dicere, possent sortem illam, dummodo alias filii deliter agant, retinere, uti & si eam computent ratione perditi temporis, aur luci cessantis.

Ratio: Qui tunc nemini fit injurya.

QUÆRÔ VI. Res empta cui perit?

Resp. 1. Si post traditionem pereat, perit emptori.

Ratio: Res perit suo domino, Sed tunc emptor est dominus rei. Ergo.

Resp. 2. Si pereat ante traditionem, & sit res deteriorata, v. g. hoc dolium vini, hac domus vel ager, &c. etiam perit emptori.

Ratio: Qui sentit commodum, sentire debet & onus: Sed tunc commodum, seu fructus rei accrescit emptori. Ergo & perit illi.

Exceptio est, si alter sit conservatum, vel pereat culpa venditoris, vel venditor ob nondum solutum pretium fructus sibi reservaverit.

Resp. 3. Si res sit indeterminata, v. g. ex cumulo tritici, duo malera, ex grege boum tres boves, &c. perit venditori ante traditionem.

Ratio: Quia similia venduntur, solum sub conditione si tradantur.

QUÆRÔ VII. Negotiatio, seu mercatura, ac monopolia sunt licita etiam Clericis?

Tract. IX. Examen VII.

LXVI. Resp. 1. Juxta S. Th. art. 4. in corp. Negotiatio propriæ est commutatio rerum ad denarios, vel e contra, non ob necessaria vita, sed præcisæ ob lucrum querendum, & hoc turpitudinem quendam habet.

Ratio S. D. est: Quia deseruit cupiditati lucri, quæ terminum nescit, sed in infinitum tendit. **Immo** in lucro (ut ait ad 2.) ultimum finem constituit, quod est peccatum. Ergo.

Resp. 2. Et S. D. ibid. Nihil prohibet lucrum ordinari ad finem necessarium vel honestum, & sic negotiatio licita reddetur.

Declarat hoc S. Thom. dicens: „Sicut cum alii, quis lucrum moderatur, quod negotiando querit, ordinat ad domus suæ sustentationem, vel etiam ad subveniendum indigentibus; vel cum aliquis negotiatio intendit propter publicam utilitatem, ne scilicet res necessaria ad vitam patræ desint, lucrum expedit, non quasi finem, sed quasi stipendum laboris. Hoc ibi.

Et in Sed Contra S. Doct. ex S. August. ait: Negotiator avidus acquirendi pro damno blasphemat, pro pretio rerum mentitur & pejerat: Sed hæc vita hominis sunt, non artis, quæ sine his vitiis agi potest: Ergo negotiorum non est illictum.

CASUS TERTIUS.

Johannes Principis cuiusdam Thesaurarius negotiatio inscio ipso pecunias Principis ad propriam sui utilitatem: & ita diutissimus factus est absque tamen domesticarum Principis detrimento. Nunc morti proximus vult confidere testamentum de bonis taliter acquisitis.

Queritur an debet ea relinquere Principi, vel possit ea legare tuta conscientia Parentibus?

Resp. Thesauriarum sic negotiantur in nullo esse obnoxium Principi, sed posse tutâ conscientia legare illam Parentibus, dummodo ex tali negotiatio pecunia nullum etiam damnum dederit aliis, quibus congreuo tempore stipendiata erat soluturis; quia tunc tenetur ad reficiendum solum tale damnum. Nam hæc reguli fallit in his, quorum usus consistit in numero, pondere, & mensura non obsignata, in hujusmodi siquidem non habet propriæ locum depositum. S. Anton. ubi supra.

Non etiam valet, si dicatur Thesauriarum non plus habere juris in lucrum Principis pecunia comparatum, quam in ipsam pecuniam. Unde cum illius pecunia nullum habeat dominium, sequitur quod nec lucri ex ea acquisiti. Et Paulus Rom. 11. inquit, si radix sancta, & rami, potest a contrario inferi, si radix infecta, qualis est pecunia aliena, & rami, puta ejus lucra, ac proinde restituenda.

Resp. Plus juris habere Thesauriarum in lucrum quam in pecuniam Principis, eo quod hac est solum sibi commissa sub deposito; nec de illa potest facere quidquid liberum: at lucrum ex tali pecunia negotiatio comparatum, est solum, jure & titulo sua industria.

Nec similitudo de radice arboris est ad propositorum. Nam radix habet se, ut principium actuum, & proinde si principium sit infeluum, ut incidat necessitate est aliquis defectus in effectu ex ipsa causa proveniens; at pecunia aliena per se in comparationem ad lucrum ex tali pecunia conquisitum habet se passim, ac proinde quicquid ibi malum est, est malum utensis, non pecunia. Et jam qui uitio tali pecunia, ut bonum lucrum accipiat, non tenetur lucrum restituere, quamvis teneretur ei, cujus erat pecunia, damnum omne recompensare, si aliquod incurrit, ob retentione diutinam & negotiacione dicta pecunia, ut notat S. Antoninus ubi supra.

Resp. 3. Per varios Canones, & per Trid. Sess. 22. cap. 1. Negotiatio Religiosæ & Clericis est prohibita.

Ratio patet ex S. D. art. 4. ad 3. dicente: Clerici non solum debent abstineat ab his, quæ sunt secundum se mala, sed etiam ab his, quæ habent speciem mali. Quod quidem in negotiatio contingit, tum propter hoc, quod est ordinata ad lucrum terrenum, cujus Clerici debent esse contempories: tum etiam propter frequentia negotiatorum vita, quæ difficulter exiuntur negotiatori à peccatis laborum, ut dicitur Eccl. 26.

Præterea. Lucrum & damnum debent vicissim currere, ut scilicet qui lucrum reportat, idem afficiatur & damno. Igitur si Thesaurarius, & universitatis est, qui ex aliena pecunia lucrum acquisivit, tenetur reddere lucrum Principi, & domino pecunia,

Est

De vitiis Justitiae oppositis.

Est & alia causa, quia negotiatio nimis implicata reportatur ad illud eundem Principem attinet cui debetur lucrum. Sed hoc est appetit falsum: neque enim est rationi consentaneum, quod Thesaurarius pecuniam cura sua commissam male locaverit & perdecerit, illud damnum redundet in dominum, à quo pecunia est accepta, ita scilicet, ut propter damnum occurrans debito pecunia reddenda Thesaurarius liberatur. Quare cum Thesaurarius damnum in negotiacione accipiens, non debeat restituere infra sortem, sequitur, quod neque lucrum faciens tenebitur restituere ultra sortem, id est, ultrad id quod accipit.

Denique hoc S. Thom. dicens: „Sicut cum alii, quis lucrum moderatur, quod negotiando querit, ordinat ad domus suæ sustentationem, vel etiam ad subveniendum indigentibus; vel cum aliquis negotiatio intendit propter publicam utilitatem, ne scilicet res necessaria ad vitam patræ desint, lucrum expedit, non quasi finem, sed quasi stipendum laboris. Hoc ibi.

Neque supradictæ resolutioni obstant tres leges, Cod. de Iur. quæ ex public. collat. lib. 10. adjuncto cap. Penale 14. q. 5. quibus interdicit ne quis negotiatur pecunia publica in custodiā recepta. Nam id intelligendum est de illo, qui negotiatur cum damno Reipublicæ, vel corum, quibus debet statutus temporibus stipendiā solvere.

Non item adversatur communem Doctrorum axioma, quod Depositarius, utens re deposita, commitit furum. Leg. Qui furtum, ff. de Condit. f. 1. Nam hæc regula fallit in his, quorum usus consistit in numero, pondere, & mensura non obsignata, in hujusmodi siquidem non habet propriæ locum depositum. S. Anton. ubi supra.

Non etiam valet, si dicatur Thesauriarum non plus habere juris in lucrum Principis pecunia comparatum, quam in ipsam pecuniam. Unde cum illius pecunia nullum habeat dominium, sequitur quod nec lucri ex ea acquisiti. Et Paulus Rom. 11. inquit, si radix sancta, & rami, potest a contrario inferi, si radix infecta, qualis est pecunia aliena, & rami, puta ejus lucra, ac proinde restituenda.

Resp. Plus juris habere Thesauriarum in lucrum quam in pecuniam Principis, eo quod hac est solum sibi commissa sub deposito; nec de illa potest facere quidquid liberum: at lucrum ex tali pecunia negotiatio comparatum, est solum, jure & titulo sua industria.

Nec similitudo de radice arboris est ad propositorum. Nam radix habet se, ut principium actuum, & proinde si principium sit infeluum, ut incidat necessitate est aliquis defectus in effectu ex ipsa causa proveniens; at pecunia aliena per se in comparationem ad lucrum ex tali pecunia conquisitum habet se passim, ac proinde quicquid ibi malum est, est malum utensis, non pecunia. Et jam qui uitio tali pecunia, ut bonum lucrum accipiat, non tenetur lucrum restituere, quamvis teneretur ei, cujus erat pecunia, damnum omne recompensare, si aliquod incurrit, ob retentione diutinam & negotiacione dicta pecunia, ut notat S. Antoninus ubi supra.

Resp. 3. Per varios Canones, & per Trid. Sess.

22. cap. 1. Negotiatio Religiosæ & Clericis est prohibita.

Ratio patet ex S. D. art. 4. ad 3. dicente: Clerici non solum debent abstineat ab his, quæ sunt secundum se mala, sed etiam ab his, quæ habent speciem mali. Quod quidem in negotiatio contingit, tum propter hoc, quod est ordinata ad lucrum terrenum, cujus Clerici debent esse contempories: tum etiam propter frequentia negotiatorum vita, quæ difficulter exiuntur negotiatori à peccatis laborum, ut dicitur Eccl. 26.

Præterea. Lucrum & damnum debent vicissim currere, ut scilicet qui lucrum reportat, idem afficiatur & damno. Igitur si Thesaurarius, & universitatis est, qui ex aliena pecunia lucrum acquisivit, tenetur reddere lucrum Principi, & domino pecunia,

artificium potius, quam negotiatio dicitur. Alteram qua res emitur, ut vendatur cum lucro sine aliqua facta in ipsam melioratione, quæ propriè mercatura appellatur. Hoc fundamento iacto tria sunt probanda, quæ in hoc casu includuntur.

Primum est. Non esse illicitum neque prohibitum Clericis negotiacionem, quæ artificium dicitur, personaliter, & per seipso exercere.

Secondum est. Negotiacionem quæ mercatura appetit, vetitam sub peccato mortali esse Clericis personaliter tantum, & per seipso, non tamen per consanguineos, & famulos, seu alios quosvis exercitam.

Tertium est, quod non delinquent mortiferè Clerici licite negotiantes, ut divitias requirant pro sua familia nobilitatem.

Primum ostenditur his rationibus. Tum, Quia in rebus omnibus, in quibus habet lucrum ars, ita ut per artem meliores reddantur, lucrum quod ex earum venditione acquiruntur, non tam est negotiatio, quam artificium: ex exercitu autem honestæ, & decentis artis licitum esse Clericis definitur in Concilio Carthaginensi, & habetur cap. Clericis, de Vita & honestate Clericorum, & dist. 91. cap. Clericus, & de Consecrat. dist. 5. cap. Numquam.

Secondo. Quia S. Paulus, qui Apostolicam vitam profitebatur, artem scenofaciatorum cum Aquila Priscilla exercitus legitur Ad. 8. & confirmatur ex Gloss. in cap. Canonum 14. q. 4. que asservat, non esse prohibitum Clericis emere cartam pro libro conscribendo ut sic lucrentur victrum, quia id non est negotiatio, sed artificium, & in cap. Prevenit in verbo, Avaritia causa, dist. 88. affirmat glossa, posse Clericos recipere possessiones excolendas, & illas conducere ad sustentationem sui, & suorum.

Accedit, quod beatus Petrus ad Apostolatum assumptus, piscatoriam artem non deseruit, & ceteri etiam Apostoli operibus manum suarum se alebant.

Nec valet ea distinctione Conradi, de Contrabibl. q. 52. ubi inquit, circa illas res, quarum lucrum potissimum est ex arte, posse Clericum negotiari, ut in pictura, agricultura, pascendi oviibus, nutriendi sumptus, & aliis similibus, in quibus augmentum pretii & lucrum non tam procedit ex re ipsa, quam ex arte, & labore artificis: non autem posse esse circa illas res, in quibus lucrum non tam ex arte & industria, quam ex valore ipsius rei nascitur; ut in iis, que sunt ex auro, ferro, ligno, panno, coreo & ceteris, quoniam circa tales non est tam artem, quam mercaturam exercere.

Secundo. Quia Clericus sacris insignitus, proficitur templo, in hoc autem negotiagere est omnino illicitum iuxta ilud Christi: Domus mea non est domus negotiacionis, sed orationis, ergo multo magis id prohibetur Clericis: & ideo 2. q. cap. 7. accusatio, dicitur illos, quos dominus ejecit de templo, fuisse Sacerdotes & Levitas negotiantes.

Tertio. Quia in variis Sacrorum Canonum locis expressè inhibetur Clericis negotiatio lucrativa, ut patet dist. 88. cap. Consequens, & cap. Fornicari, & 14. q. 4. Cap. Si quis oblitus, & cap. Quoniam Clericus, & cap. Negotiatorum & 16. q. 1. Canone 1. & cap. Predicat. Confirmatur. Quia in iure sunt impositæ gravissima pena contra Clericos negotiantes; nam in it. No. Clerici, & Monach. cap. Secundum instituto habentur hujusmodi, Clericis negotiatores esse excommunicandum, & in cap. Sed nec eod. tit. Venit suspendendus ab officio Ecclesiastico, quod ipsum statutus, in cap. Consequens, dist. 88. Nec non quod deponatur, si se non corixerit, decernitur in cap. Clericus, dist. 91. & tandem quod explodendum sit a clericali consilio, cap. Con. 14. q. 4. Quæ omnes ista censure Ecclesiæ cum admisum graves, ostendunt manifeste grave & mortale esse peccatum Clericis negotiari. Verum

Sententia affirmativa videtur verior. Unde ad ostendendum huius veritatem,

Supponendum. Negotiacionis lucrativa speciem esse duplicit. Unam, quæ sua industria, & arte res in melius mutat, ut sic melioratas caris vendat, qua

non distinetum, circa omnes rem in qua per artem potest fieri melioratio, & ex tali melioratione augeri lucrum, esse licitum Clericis se exercere, quantodique talis exercitatio magis est artificium, quam negotiatio, ita enim est artificium emere lanas ad texendos, & conficiendos pannos, sicut emere avara ad vasा pulcherrima efformanda, argum. cap. Ejiciens 14. q. 4.

Præterea ubi lex non distinguat, nec nos distinguere debemus. Jam autem in jure talis distinctione non repertitur, sed absolute, & indifferenter conceditur Clericis posse emere res, quas sua arte, vel industria in melius mutatas vendant cum lucro. Pro hac sententia citatur Raymundus, & S. Antoninus, &c.

Secundum: peccatum mortale esse Clericis negotiacionem, quæ mercatura dicuntur, personaliter, & per seipso exercere, est adeò manifestum, ut probatio ne alia non indiget, quam quæ adducitur à D. Th. 2. 2. q. 77. art. 4. confirmante gravissima penæ quas canones infligunt Clericis mercaurant per seipso agentibus.

Quod vero eamdem per alios exercere non sit Clericis illicitum, ostenditur ex eo, quod illa incommode, proper quæ prohibetur ipsis mercatura, hic censes.

Secundum: Negotiacionis lucrativa speciem esse duplicit. Unam, quæ sua industria, & arte res in melius mutat, ut sic melioratas caris vendat, qua

ab. Quia sic non se intuiscent peccatis & periculis, quae mercatura ferre debet; à quibus etiā interpositae personae, per quas Clerici negotiantur, non se abstineant, satis tamen est ipsos Clericos bona, & integræ esse conscientię, & sapienti admonere suos. Tertio, quia lucrum quod est finis mercaturæ, non est prohibitum Clericis, si convertatur in usus honestos, ut colligatur ex cap. Clericus, dist. 91. & infra magis declarabitur.

Confirmatur. Tum ex Clement. 1. de Statu Monachorum, ubi dicitur Monachos, quibus per se venari prohibitus est, posse id per alias facere: ergo à simili negotiis, quæ Clerici per se ipsos exercere licite nequeunt, poterunt tuta conscientia per alios Tum ex Clem. 1. de Vita, & honest. Clericus, ubi inhibitus est Clericus, ne officium tabernari, aut macellari personaliter agant; qui voce personaliter, manifeste significatur, solam negotiationem personalem per se ipsos illis interdic, non autem per alios.

Advertendum est tamen, quod quando dicimus licet Clerici negotiationem, que mercatura est, per alios exerceri, non sic intelligendum est, quasi apponenda sit ab ipsa opera, & industria, quæ ex directo pertinet ad mercatum, sed solum possunt conferre pecuniam, seu dare illam aliis qui negotiantur ad lucrum Clerici. Ita eum dare pecuniam non est propriæ, & strictè mercatorum esse, siquidem viri nobilissimi, & vidue honestissime solent collata mercatorum pecunia per contractum societas lucrum querere, nec tamen propterea mercatores dic solent.

Tertia & ultima responsio pars, quod non delinqunt Clerici mortificare, taliter negotiando, ut divitias acquirant, familiam sum nobilitando.

Probarunt Primi. Quia appetere lucrum, & divitias tunc solam est peccatum mortale, quando appetitur tamquam ultimus finis: ita ut magis diligatur lucrum, quam Deus, & opes præferantur divinis mandatis, ut docet D. Thom. cum commun. 2. 2. quest. 118, ut autem contigit in caso proposto.

Secunda. Quia etiā finis negotiations sit lucrum, cum hoc non sit intrinsecè malum, & à Clerico negotiante referatur in aliis fini honestum & bonum, qualis est amplitudo, decus, & honor sue familie, negari non potest, actionem Clerici tali fine cohonestat esse licitam, & à peccato alienam.

Confirmatur ex Concil. Agathensi, quod referunt de Celeb. Miss., cap. 1. ubi habetur, quod licet Clerici in rebus se exercere ad lucra honesta, modo suo muneri, divinisque officiis non desint, & posse Clericos ad suorum sustentationem lucrum querere, testatur Gloss. in cap. Peruenit, dist. 8. 2. Avaricia causa, & cap. Negotiatorum 88; dist. 3. Anton. 3. p. 1. cap. 2. 2.

Tertio. Quia data etiam, quod praefatus Clericus negotiando per avaritiam peccaret eorum ramen omnium, quæ per illam acquirit (absque illa alterius injuria & iniustitia) fit versus dominum, & potest de hisce acquisitionis perinde disponere, ac de aliis patrimonialibus, vel quasi patrimonialibus, scilicet & iustè quæsatis, sicut qui in loco sacra aliquia per empionem, vel aliam justum contractum acquirit, tamen vere est eorum dominus, & sic potest de illis disponere, & primogenitaram restituere, ut potest si contractus iniret, & eadem acquireretur in loco profano. Juxta Gloss. receptam in cap. Debet, & fin. de Immanit. Eccl. lib. 6.

Præterea, quod illa sola avaritia, quæ est contraria virtutis speciali, non autem alia, quæ adversarii justitiae generali, & ceteri virtutibus, impedit poenitentiam disponendam liberè de acquisitionis per illam nec inducit obligationem aliquam restitutions, ut inquit S. Thom. 2. 2. q. 117. art. 1. & 2.

Nec obstat Si quis adducat Extravagantes futili. III. & Pii IV. & aliorum Pontificum, quibus non solum quæsita per negotiationem illicentia a personis Ecclesiasticis, sed etiam per quoscumque alios modos a sacris canonibus prohibitos, esse reservata Papæ, & pertinere ad Cameram Apostolicam statuit, & ita esse usi receptum, ut quoties sciret Clericum vel Monachum, post mortem sicut reliquias aliqua bona quæcumque illa sint, acquista per officia, contractus, vel obsequia eisdem verita, statim à Camera Apostolica apprehendi, & occupari soleant.

Resp. Prim. Quod summi Pontifices loquuntur, de acquisitione per negotiationem etiam, quæ mercatura est, exercitam per eosdem Clericos, & de officiis etiam quibusdam abjectis, & omnino indecentibus, que sacri Canones eisdem prohibent, ne personaliter talia agant secundum autem de acquisitionis per negotiationem, & modos a nobis supra declaratos.

Resp. Secund. Quod quamvis in foro exteriori, quod sapientia facilius presumptionibus ad aliquid agendum, & judicandum, subjecta sint Fisco Cameræ Apostolice omnia bona, que à personis Ecclesiasticis acquiruntur, per quoscumque negotiations per ipsos, seu alicui exercitas, quantovis probabilis suspicio adest, quod hæc hanc comparaverint immensissime sess intermixti actionibus prohibitis, in foro tamen conscientia, in quo rei veritas spectatur, tutus manet Clericus, qui ex lucro per licitas negotiations acquistis majoratum ad sua familiæ honorem instituit, vel ad opus alium laude dignum.

Ex his collige, Religiosum extra claustra degentem de licentia suorum superiorum, cui Monasterium de vita & vestitu non providerit, sed quæ suo labore & industria acquiri, relinquunt ei ad honestam sui sustentationem; posse de his licite negotiari, pecunias societati dare, & alia facere ex sibi concessis, ad se honestis, & honorabilis sustentandum, & ad eadem operibus pli impendenda, quæ votum solemnē paupertatis, est tollat capacitem querendi, & habendi dominium rerum temporalium sibi in particulari, non tamen tollit capacitem, & facultatem administrandi res temporales, & acquirendi eas ad sui sustentationem de licentia superioris, qui citam tacite illam concedit.

Quod si quis adducat: peccare mortiferè religiosum, contrahendo, vel quasi contrahendo, adeundo harreditatem, acceptando donationem, vel legatum, & cetera hujusmodi, eo quod per votum solemnē paupertatis non tantum omnibus eis quæsatis, & querendis, immo etiam capaciti querendi renuntiavit, ut docet D. Thom. 2. 2. q. 186. art. 3. ad 6.

Resp. Id verum esse, quando contrahunt, emunt, & negotiatio intentione actuali, seu virtuali acquirendi illa bona, seu pecunias sibi quoad dominum (hoc enim repugnat voto paupertatis) scilicet autem est, quando intendunt saltem virtualiter acquirere illa Ordini, & Monasterio quoad dominum, sibi autem quoad usum tantum de facultate Superioris: pecuniam enim monasticum licitum esse religioso, constat ex cap. Monach. de Statu Monach. Quia etiā habere proprium quoad dominum & proprietatem, vel quasi, seu quod veram possessionem, ut quasi juris pecuniarum, seu quoad usumfructum, vel usum, praesertim, quæsatis sunt iura, repugnat voto solemnē paupertatis, non tamen quoad detentionem, vel usum, administrationem & possessionem facti tantum, quia huius sunt etiam capaces servi, & quivis alius, leg. Stipulatio ista, §. Hac quoque, ff. de Verbor. obligatione, §. Placet, ff. de Acquir. & hæred. §. tota. Inst. per quas personas nobis acquir.

Quod si quis aducat urgat ex verbis Cone. Trid. cap. 2. de Reg. Sess. 25. „Nemini igitur Regularium tam viorum, quam mulierum, sicut bona immobili, vel mobilia, cuiuscumque qualitatibus fuerint, etiam quovis modo ab eis quæsita, tamquam propria, aut etiam nomine Conventus possidente, vel tenere, sed statim ea Superiori traducant, Conventique incorporentur. Et infra: nec deinceps

„licet Superioribus bona stabilia alicui Regulari contrahendit, etiam ad usumfructum, vel usum, administrationem, aut commendam.” Quibus verbis prohiberi videtur Religiosis habere aliquid proprium, quomodo cumque etiam ad usum, nec etiam de licentia Superioris.

Resp. Quod Concilium ibi loquitur de proprio quoad verum dominium, & veram proprietatem, seu quoad facultatem administrandi tam libere, ut in usu quoscumque etiam profanos possit disponere, veluti seculares de verè sibi proprio disponunt: hoc enim simpliciter prohibent Regularibus; nec Praelati possunt talam licentiam concedere: neque ipsim Praelati ea uti; cum adverseris vota pauperis: sed non loquitur, nec prohibet tale proprium, quoad administrationem tam, per quam valeat disponere in suis usus honestos, & alios pli tantum de Superioris licentia expressa vel tacita: cum hoc peculiū genus concedat Concil. Lateran. relatum in cap. Monach. de Statu Monach. & probat Panormit. in cap. Cum ad Monasterium, de Statu Monach. & Bartholomaei coniuncte in hoc receptus in autem ingress. Cod. de Sacrosanct. Eccles. ubi inquit, valere professionem, qua aliquis profiteretur cum pacta adjecito per viam modi, sed non conditionis, qui suspendat actum, ut sibi relinquatur administratio suorum bonorum ad se sustentandum: quod pactum etiā ab Praelato successore, immo in rigore juris, ab eodem revocari valeat, manente semper professione in suo robore, ut asserit Panormitanus in cap. Edoceri, de Rescript. eam tamen licite, si volunt, possunt Praelati servare, quod est nostra responsio fundatum.

De Monopolio Nota tunc illud propriè esse, cum unus, vel pauci conspirant & faciunt, ut ipsi soli certum genitum mercium vendantio preto, qui ipsi liberat. Et si tribus modis.

1. Ex Principi, vel Reipublice auctoritate, aut privilegio, ex rationibus causa pro bono commun. v. g. in casu, quo ob nimis expensis nemo vellet tales merces in copia adducere: Vel si quis propriis sumptibus, & industria rem comparavit, qua de causa Typographio à Princeps datur privilegium, ut ipse solus suis sumptibus libros impressos deinceps imprimat & vendat.

2. Dum plures negotiatori inter se convenient de coemendis omnibus mercibus aliquis generis, ut omnes ab eis emere tenentur; vel quando impediunt, ne similes alitudine ab illo aliterantur.

2. Quando conspirant in pretium, ut nullus minor vendat. Hoc nota

Resp. 5. probabilitus est, Monopolia per Principis auctoritatem pro bono communis regulata, esse licita, quando nimis venditores conspirant in pretium, quod non est supra legale, nec supra vulgare summum: si autem est supra illud, peccant contra justitiam, & tenentur ad restitutionem.

Ratio: Preter rerum non pendent ex libidine mercatorum, sed vel ex Superioris taxatione, vel ex communi astimatione, facta absque dolo & conspiratione (spectata copia, & raritate mercium) ementium; vendentium, &c. Ergo.

Quid si ipsi emptores conspirent, aut alios rogent, ne quidquam iusta preto emant, sed minori?

Die: Faciunt injuriam vendoribus.

Ratio: Quia illi habent ius ad premium maius nimis justum, saltē infimum; tenenturque restituere.

Plura hic dici possent, sed patebunt in sequenti Examine.

Item interdum accipitur pro spoliis, vel utilitate. Sicut dum S. Ambrosius dicit: Ab illo usuram accipe, cui merito nocere desideras, loquens de bonis, que auferuntur a subjugatis per bellum justum.

Ratio. 6. Usura est etiam iure naturæ prohibita, &

Q UÆRO I. Quid est mutuum; quid & quotum est usura, ac quantum peccatum?

LXVII. Resp. 1. Mutuum est contractus, in quo alteri traditur res ipso usu consumptibilis cum translatione dominii ut eamdem reddat, non numero, sed specie, vel valore.

Explico: Per ly cum translatione dominii mutuum differt a locato, commodato, & deposito. Per ly restituendi differt a Donatione, emptione, & venditione.

Dixi, usu consumptibili, per quod differt a comodato. Pro quo

Nota, res alias esse uno actu non consumptibiles sed permanentes, ut pratum, domus, gladius, equus, &c. alias vero usu consumptibiles, seu pereantes, v. g. vinum, panis, oleum, frumentum, immo, & pecunia; licet enim pecunia in mutuo non pereat in se, & quadam entitatē, perit tamen exponenti, cum is amittat dominium eius.

Resp. 2. Mutuum est duplex, nimis verum, & palliatum.

Explico: Mutuum verum est, quando res verè nec mutuat, prout natura hujus contractus exigit, nec aliud intenditur.

Palliatum est, quando verba significant alium contractum, sed membra contrahent, sive vera, sive presumptria intendit contractum mutui; qui alio contractu palliatur, seu tegitur, ut si quis emat minoris justo pretio ob solutionem anticipatam, aut vendit ad terminum, quo ob solutionem dilatam res venditur carius justo pretio, est mutuum palliatum, & usura.

Resp. 3. Usura definita, quod sit contractus mutui, in quo ex stricta obligatione, seu ex justitia aliquid temporale, & pretio estimabile præcisè, seu principaliter ex vi, & causa mutui capitul ultra soritem, id est, ultra summam capitalem.

Nota, quod usura interdum accipitur pro ipso quœstu, seu lucro usurario principaliter & immediate ex summo proveniente, ultra sortem recepto.

Resp. 4. Usura est duplex. Una realis, altera mentalis. Prima est, in qua dicta obligatio explicite, vel implicitè deducitur in padum; si explicitè, vocatur usura realis explicita; si implicitè, vocatur palliatione, ut dictum est ante Responsionem 3. Usura mentalis, dum quis mutuat alteri ea mente, ut aliquid ultra sortem ex justitia reddendum expectet vi.

Resp. 5. De fide est, quod usura propriè dicta sit peccatum. Patet ex illo Luc. 6. Mutum date, nisi inde speratis, puta ex vi mutui. Quomodo ex alio capite possit aliquid accipi, patet ex dicendis.

Dixi, usura propriè dicta; qui interdum accipitur metaphorice pro supererexcentia bonorum spiritualium, quam etiam Deus a nobis exigit, volens ut in iis semper proficiamus, ut ait S. D. hic art. 1. ad 1. explicans illud Luc. 19. Ego veniens cum usuris exigissem illam; nimis pecuniam mutuatam, id est, dona gratiae. Item in S. Scriptura usura interdum accipitur metropolitæ, qui interdum accipitur.

Ratio: Quia illi habent ius ad premium maius nimis justum, saltē infimum; tenenturque restituere.

Plura hic dici possent, sed patebunt in sequenti Examine.

Item interdum accipitur pro spoliis, vel utilitate. Sicut dum S. Ambrosius dicit: Ab illo usuram accipe, cui merito nocere desideras, loquens de bonis, que auferuntur a subjugatis per bellum justum.

Ratio. 6. Usura est etiam iure naturæ prohibita, &